

La justícia autoritza l'esterilització d'un centenar de persones discapacitades cada any

Entre el 2011 i el 2013 es van sol·licitar als jutjats de l'Estat 253 esterilitzacions, 50 de les quals a Catalunya. La Convenció de l'ONU estipula que l'esterilització per discapacitat intel·lectual s'ha de practicar de forma excepcional, però el marc legal espanyol permet la intervenció de la persona si ha estat declarada incapacitada. Entitats socials consideren que en alguns casos s'estan vulnerant els drets humans i demanen un canvi integral.

Text: Elena Parreño / Il·lustració: Jordi Borràs

Persones amb discapacitat intel·lectual, invisibles entre els invisibles, són víctimes d'una situació complexa i polèmica que ha esdevingut un tabú social. El dret a la lliure planificació familiar i a gaudir de la pròpia sexualitat és encara avui, per a les persones amb discapacitat intel·lectual, una quimera. **Ho posa de manifest l'ús per part de centenars de tutors cada any de l'esterilització malgrat que la finalitat no sigui sempre estrictament terapèutica.** "Moltes vegades s'esterilitzen noies que l'únic que fan és agafar-se de la mà o ni això, estan enllitades i no es mouen de la residència: què estem fent?", es pregunta Gemma Deulofeu, sexòloga especialitzada en persones amb discapacitat a l'entitat Aspanin.

La qüestió de l'esterilització és complexa. Hi ha punts de vista enfrontats de pares, psicòlegs, jutges i entitats de suport als discapacitats. La sexòloga Deulofeu lamenta que els pares vulguin l'esterilització dels seus fills, quan la intervenció quirúrgica, amb conseqüències físiques i psicològiques, ha de ser una opció específica per a un col·lectiu de risc: **els qui tenen conductes sexuals explícites no tenen la capacitat cognitiva per gestionar mètodes anticonceptius i no disposen dels recursos necessaris per atendre adequadament un nadó.** Que l'esterilització ha de ser una excepcionalitat ho diuen la Convenció de l'ONU sobre els drets de les persones amb discapacitat (2006) i la Declaració universal sobre bioètica i drets humans de la Unesco (2005).

Deulofeu avalua les persones tutelades a la seva entitat i, si consideren necessària una esterilització, s'engega un procés educatiu i de suport familiar. "S'han de valorar les opcions i no tirar pel dret. És important educar en aquest procés del dol i negociar-ho amb les famílies: és el que realment porta la persona a veure-ho com un aspecte positiu, d'independència, de poder tenir una relació de parella; però, si la família ho utilitza perquè no es quedi embarassada però després no la deixa tenir ni relacions afectives ni íntimes, no fem res". A més, els experts també posen en relleu la qüestió del dret del nonat, que un nadó rebi les cures i atencions necessàries, "i això va al davant de la lliure planificació familiar", diu Deulofeu.

253 sol·licituds d'esterilització entre el 2011 i el 2013

A Catalunya hi ha actualment 48.989 persones amb discapacitat intel·lectual. Segons dades del Consell General del Poder Judicial, **entre el 2011 i el 2013 es van sol·licitar als jutjats espanyols 253 esterilitzacions, 50 de les quals a Catalunya.** En el primer semestre del 2014 ja se n'han registrat 47, 2 a Catalunya. Pel que fa a la resolució d'aquestes sol·licituds, hi ha hagut una evolució en l'actitud dels jutges. Segons Inés de Araoz, jurista de FEAPS (confederació espanyola d'organitzacions en favor de les persones amb discapacitat intel·lectual o del desenvolupament), "els jutges ja no concedeixen aquesta autorització amb facilitat, sinó com a últim recurs i de forma excepcional". Deulofeu coincideix amb ella: "Els jutges comencen a qüestionar l'esterilització en alguns casos". Tot i així, hi ha una problemàtica cultural i social de fons. Tècnics d'associacions comenten que és habitual que els pares preguntin per l'esterilització dels seus fills quan ja comencen amb activitats d'oci, com, per exemple, anar a campaments d'estiu. Pel que fa als metges, sempre que reben sentència judicial ferma, actuen dins la legalitat.

La disparitat de criteris es fa evident en una sentència del 2009 de l'Audiència de Girona, quan el jutge va autoritzar, en segona instància, l'esterilització d'una jove de 29 anys amb una incapacitació absoluta. El pare de la noia havia recorregut contra una primera decisió judicial que la denegava. I la mare de la noia era contrària a l'esterilització perquè preferia dur a terme un mètode menys agressiu. El pare va recórrer contra la primera sentència i el jutge de l'Audiència va autoritzar finalment l'esterilització. "El cas és dur perquè hi ha una discrepància entre els pares, potser un altre jutge hagués donat una altra resposta", valora l'advocat Joan Maria Raduà.

Els avortaments forçosos

De Araoz denuncia "**el drama i la invisibilitat de les dones amb discapacitat intel·lectual sotmeses a tutela a les quals es practiquen avortaments sense el seu consentiment**". No és il·legal l'avortament d'una dona que incapacitada als jutjats perquè els tutors tenen derivat el dret de representació. Els metges, però, poden acollir-se a una clàusula ètica, per no executar un avortament en un cas així. Segons Joan Maria Raduà, aquest fet "es troba en una zona de frontera en la qual hi ha abús".

Tant ell com Deulofeu reconeixen sense sorpresa que els avortaments forçosos es deuen donar. I és que, per realitzar la intervenció, ni tan sols és necessària l'autorització d'un jutge: n'hi ha prou amb la decisió del tutor. **Aquests casos, segons les indagacions fetes per CRÍTIC, no es recullen en cap estadística.** En aquest punt, cal afegir-hi que les nenes i les dones amb discapacitat intel·lectual són víctimes d'una doble discriminació: per ser dones i per tenir una discapacitat.

Relator de les Nacions Unides critica les esterilitzacions forçoses

El relator especial sobre la tortura de les Nacions Unides parla de la qüestió en el seu informe del febrer del 2013, segons el qual "**els avortaments i les esterilitzacions forçoses practicades per funcionaris de l'Estat seguint lleis o polítiques coercitives de planificació de la família poden constituir tortura**". A Espanya l'esterilització forçosa està estipulada com a delicte, però hi ha algunes esquerdes inevitables i la llei la possibilita en tant que per als jutges i forenses, en general sense una formació específica en el col·lectiu, és difícil discernir quan una persona no és capaç de prendre algunes decisions.

Quan algú ja ha estat incapacitat judicialment, sovint es considera que no té prou

consciència per decidir sobre aspectes bàsics de la seva vida i pot donar-se el cas que no rebi una informació adient dels processos mèdics que l'afecten: aquí és on es **vulnera el seu dret bàsic a la informació i sobre el seu cos**. Aquest fet es produeix, segons l'Observatori de Bioètica i Dret de la Universitat de Barcelona, "per la poca formació, capacitat i sensibilització dels serveis, dels familiars o persones vinculades i dels cuidadors, així com, de vegades, per les actituds dels professionals que han d'atendre aquestes persones".

El debat ha estat profund en els últims anys, ja que la privació d'autonomia i el menysteniment de la capacitat d'aquestes persones per prendre decisions provenen de la idea d'entendre-les socialment com a vulnerables, cosa que acaba provocant "formes de paternalisme no justificades o de maltractaments directes", segons posa de manifest l'Observatori. Fa anys que les normes internacionals exigeixen polítiques per millorar l'autonomia dels discapacitats i garantir els seus drets en igualtat a la resta. Però, com passa amb altres qüestions relacionades amb la discapacitat, la llei espanyola va al darrere de la internacional, que, tot i tenir rang constitucional, no s'està anteposant a la norma estatal.

L'article 156.2 del **Codi penal a Espanya estableix que "no serà punible l'esterilització d'una persona incapacitada que pateixi una greu deficiència psíquica quan, prenent-se com a criteri rector el de major interès de l'incapaç, hagi estat autoritzada per un jutge"**. Aquesta disposició entra en **conflicte amb la Convenció de l'ONU**, que estipula que els seus estats membres, entre els quals Espanya, han d'assegurar que "les persones amb discapacitat, incloent-hi els nens i les nenes, mantinguin la seva fertilitat en igualtat de condicions amb la resta".

Fonts del Ministeri de Justícia asseguren que estan treballant "**per fer una reforma de la Llei d'enjudiciament civil que estableixi més garanties i sigui més respectuosa amb els incapaços que la legislació actual**". Asseguren que "aquest avantprojecte està molt avançat", però no en poden avançar res "fins que no estigui acabat i sigui aprovat pel Consell de Ministres". En la seva recent visita a Espanya, la xilena María Soledad Cisternas, presidenta del comitè de l'ONU sobre els drets de les persones amb discapacitat, va fer balanç sobre l'aplicació a Espanya de la Convenció de l'ONU i va concloure que "no s'està entenent bé" l'abast d'aplicació del reconeixement de la capacitat jurídica del col·lectiu. Per Cisternas, aquest reconeixement suposaria un autèntic "canvi de paradigma" i a la pràctica precisaria "la revisió completa de tot l'ordenament jurídic".

La llosa de les retallades

Aquest canvi de paradigma passaria per garantir el dret a accedir als serveis apropiats, i això requereix recursos. La solució, en l'època de les retallades sobre l'Estat del benestar efectuades per CiU i pel PP, s'allunya en lloc d'apropar-se. **Dincat**, federació d'entitats que representa els drets de més de 30.000 persones amb discapacitat intel·lectual o del desenvolupament a Catalunya, **ha denunciat recentment els problemes d'accés als serveis d'atenció que té el col·lectiu a causa de les polítiques d'austeritat** i les problemàtiques derivades de la Llei de dependència.

Segons un càlcul estimatiu de Dincat a partir de la tisorada acumulada durant el 2012 i el 2013, l'impacte de les **retallades en el sector de la discapacitat intel·lectual o de desenvolupament a Catalunya és de 56 milions d'euros**. Però les retallades en àrees com justícia, benestar o salut també afecten el col·lectiu. Deulofeu recorda que fins fa prop de dos anys "hi havia una unitat medicoforense a la Vall d'Hebron per la qual passaven tots els processos d'esterilització; era un filtre on portar les proves psicològiques, físiques o legals, però aquesta unitat ha desaparegut", lamenta.

Segons l'Observatori de Bioètica i Dret de la UB, cal **assegurar l'accés a la informació i facilitar atencions adequades a les circumstàncies de cada cas** i "quan s'apliqui l'esterilització a les persones amb discapacitat, s'ha de fer amb caràcter restrictiu i amb total respecte a la dignitat de la persona". Un manual sobre la transversalitat de gènere del Comitè Espanyol de Representants de Persones amb Discapacitat (CERMI) apunta que "si s'ofereixen alternatives als pares i cuidadors, com, per exemple, programes de descans, suport domiciliari i fora de la llar i programes especials en matèria d'higiene i conducta preventiva, s'eliminarà l'anomenada 'necessitat' de l'esterilització no terapèutica".